

УДК 351.777.61

ЦАЛИН Р. В.,

здобувач кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОГЛЯД ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІДХОДИ

Анотація. У статті розглядаються окремі положення досліджень закордонних учених щодо питання правового регулювання відносин права власності на відходи. Вивчаються теоретичні підходи авторів різних країн щодо проблеми відповідальності власника відходів за подальшу «долю» відходів, їх розміщення, перевезення, утилізацію.

Ключові слова: відходи, право власності на відходи, поводження з відходами, відповідальність власника відходів, закордонні дослідження.

Постановка проблеми. На сьогодні проблемою всієї світової спільноти є проблема захисту навколишнього природного середовища. З кожним роком з посиленням темпів промислового виробництва, збільшенням кількості транспортних засобів, вирубуванням лісів, безконтрольним використанням інших природних ресурсів та у зв'язку з іншими чинниками суттєво погіршується стан навколишнього природного середовища. Має місце також збільшення кількості відходів. При цьому послідовна державна політика у сфері захисту навколишнього природного середовища, у сфері контролю над його забрудненням та у сфері поводження з відходами проводиться далеко не в усіх країнах світу.

Одним із питань, що є ключовим у контексті поводження з відходами, є відносини права власності на відходи. Розуміння відходів як власності відображається в законодавстві багатьох країн світу. В окремих із них правове регулювання цієї сфери є достатньо розвиненим та дозволяє вирішувати більшість питань, що виникають у контексті використання відходів як об'єкта права власності, особливо щодо відповідальності власника за долю відходів. Однак у більшості країн вказана сфера відносин є недостатньо врегульованою. До таких належить також Україна. У зв'язку із цим важливого значення набувають дослідження науковців зарубіжних країн із цього питання з метою встановлення напрямів наукової думки щодо питання правового регулювання відносин права власності на відходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості міжнародних розвідок щодо особливостей правового регулювання відносин права власності на відходи спеціально не розглядались у науці екологічного права.

Метою статті є вивчення деяких положень наукової думки представників міжнародної юридичної спільноти щодо питання правового регулювання відносин права власності на відходи.

Виклад основного матеріалу. Окремі проблемні питання використання відходів як об'єкта права власності ставали предметом дослідження спеціалістів у сфері екологічного права Російської Федерації.

Так, С.С. Трофимець, вивчаючи особливості правового регулювання поводження з відходами виробництва та споживання, аналізує підстави стягнення з власника відходів плати за їх розміщення на полігоні [1, с. 20].

С.В. Львович у кандидатській дисертації, присвяченій правовому регулюванню поводження з відходами виробництва й споживання, надає характеристику методів управління поводження з відходами. Складовими економічного методу він називає, зокрема, закріплення права власності на відходи виробництва й споживання за тими підприємствами, які їх виробляють, та укладення правочинів щодо відходів, у тому числі небезпечних відходів виробництва й споживання, за збереження відповідальності власника небезпечних відходів за їх подальше безпечне поводження [2, с. 10].

А.Ю. Кукличев, проводячи аналіз економічного методу управління щодо поводження з радіоактивними відходами, також зазначає, що його складовими є право власності на радіоактивні відходи та відповідальність їх власників за збереження й належне використання [3, с. 19].

Е.Ф. Раїмова в контексті вивчення правового регулювання поводження з відходами розглядає окремі питання відносин права власності на них. Так, учений вважає, що виробники відходів і їх власники, володільці, розпорядники мають нести повну відповідальність за належне екологічно безпечне поводження з відходами на всіх його стадіях. Е.Ф. Раїмова зазначає, що власники відходів повинні здійснювати нагляд за місцями створення, зберігання й видалення відходів. Крім того, автор виділяє такий окремий вид екологічних правопорушень, як порушення права власності на відходи (купівля-продаж, дарування, міна та інші правочини, вчинені власниками відходів, а також їх володільцями в порушення встановленого порядку) [4, с. 18–19].

Представники західної наукової думки також звертають свою увагу на проблему поводження з відходами в контексті прав власності на них. Фінські дослідники Є. Понграч та В. Похйола пропонують використовувати концепцію права власності в контексті надання визначення відходів у процесі поводження з ними. Учені зазначають, що більшість власників відходів не розуміють, що в момент їх відмови від речей як від відходів вони передають своє право власності на них, а отже, і відповідальність за них. Залежно від характеру відходів їх власники можуть бути обмеженими у своєму праві вільно відмовитись від права власності на відходи. На законодавчому рівні повинні закріплюватись умови переходу права власності [5, с. 151].

Британський дослідник Дж. Ятс також звертає увагу на особливу важливість розуміння відповідальності як особами, які припиняють своє право власності на органічні відходи, так і особами, які набувають право власності на них. Інакше неправильне використання органічних відходів може призвести до поширення інфекційних і вірусних захворювань [6, с. 47].

Проблематика поводження з відходами різних видів ставала предметом вивчення багатьох спеціалістів зарубіжних країн у галузі економіки, соціології та політології. Зупинимось детальніше на роботах деяких представників закордонної науки з вказаних питань.

Шведський економіст О. Хаге в докторській дисертації, присвяченій проблематиці економіки побутових відходів пакування, досліджує питання матеріального стимулювання діяльності, пов'язаної з поводженням із побутовими відходами пакування. Крім того, ним розглядається ефективність закріпленого законодавчого обов'язку виробників за переробку побутових відходів пакування. Науковець підсумовує, що є два шляхи підвищення ефективності переробки побутових відходів пакування в його країні. Перший пов'язується із запровадженням державної програми матеріального стимулювання власників будинків сортувати побутові відходи пакування та здавати їх переробним підприємствам. Таке стимулювання, на його думку, полягає в пропаганді й матеріальному заохоченні. При цьому витрати, пов'язані з матеріальним заохоченням, покладаються на бюджети муніципальних органів. Другим шляхом підвищення ефективності переробки побутових відходів пакування є стягнення платежів із виробників продукції за подальшу переробку побутових відходів пакування на користь переробних компаній [7, с. 31–32].

Такий інструмент поводження з відходами, як законодавче запровадження відповідальності виробників продукції протягом «усього її життя» аж до утилізації, також розглядався в роботі шведського економіста П. Маномайвибоол [8].

У контексті проведення досліджень різних аспектів поводження з відходами спеціалісти у сфері екології досить часто надають визначення відходів крізь призму права власності на них.

Шведський учений А. Моберг наводить таке визначення відходів: будь-які об'єкти, матеріали та субстанції, від яких власник позбувається, збирається позбутися або має позбутись [9, с. 13].

Австралійський дослідник Е. Аченкенг розглядає відходи як щось таке, що є непотрібним для сучасного власника та не може більше ним використовуватись; проте такі речовини можуть бути використані іншим власником шляхом переробки, повторного використання, ремонту [10, с. 12–13].

Іспанський дослідник М.М. Бланко також зазначає, що відходами стає те, що викидається, тобто не має жодної цінності для свого власника [11, с. 16].

Аналогічне розуміння відходів зустрічається в дисертації італійського вченого І. Капурсо, яка звертає увагу на необхідність закріплення на законодавчому рівні різниці між поняттями «відходи» та «товари»: останні,

хоч і викидаються своїми власниками через непотрібність, є придатними для використання іншими власниками для інших цілей [12, с. 263].

Канадський дослідник К. Шультайс, вивчаючи особливості поводження з відходами в постколоніальних країнах, звертає увагу, що в таких державах розуміння відходів трансформувалося за часи їх незалежності: від розуміння повної безцінності відходів до розуміння того, що відходи набувають цінність у процесі зміни власника шляхом спрямування на них праці [13, с. 28].

Особливості поводження з твердими побутовими відходами на острові Тортола й Британських Віргінських островах проаналізовано в роботі канадського спеціаліста в галузі охорони навколишнього природного середовища Н.М. Джорджес. Вона стверджує, що за останні декілька десятиліть на території островів відповідальність за збирання й утилізацію твердих побутових відходів поступово перейшла від їх власників до муніципальних органів [14, с. 58–61].

Аналогічного висновку в контексті вивчення особливостей поводження з твердими побутовими відходами в Нігерії дійшла канадський дослідник проблем охорони навколишнього природного середовища Е. Інебод [15].

Вивчення різних моделей організації збирання, перевезення, переробки й утилізації побутових відходів на рівні муніципалітетів проводилось багатьма закордонними дослідниками. Зокрема, К. Чен порівнював досвід Канади та Китаю із цього питання [16]. Досвід Філіппін із питання поводження з твердими побутовими відходами розглядала А. Москведа [17], яка фактично визначила власників відходів як володільців житла. Учений доводить, що ефективність поводження з твердими побутовими відходами полягає в співпраці власників житла та муніципальних органів влади.

Висновки. Загалом дослідження закордонних спеціалістів у сфері охорони навколишнього середовища зводяться до аналізу рентабельності різних способів збирання, перевезення, переробки або утилізації відходів, а також відповідальності виробників продукції за подальшу її утилізацію в разі приведення її в непридатний для використання стан, відповідальність власників джерел створення відходів за порушення порядку поводження з відходами.

Література:

1. Трофимец С.С. Правовое регулирование обращения с отходами производства и потребления : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / С.С. Трофимец ; Ин-т государства и права РАН. – М., 2007. – 24 с.
2. Львович С.В. Правовое регулирование обращения с отходами производства и потребления : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / С.В. Львов ; Саратовская гос. академия права. – Саратов, 2000. – 20 с.
3. Куклычев А.Ю. Правовое регулирование обращения с радиоактивными отходами и отработавшими ядерными материалами в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / А.Ю. Куклычев ; Поволжская академия гос. службы. – Саратов, 2001. – 22 с.

4. Раимова Э.Ф. Правовое регулирование обращения с отходами : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Э.Ф. Раимова ; Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург, 1997. – 21 с.
5. Pongrácz E. Re-defining Waste, the Concept of Ownership and the Role of Waste Management / E. Pongrácz, V.J. Pohjola // *Resources, Conservation and Recycling*. – 2004. – № 40. – P. 141–153. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.researchgate.net/publication/222231620_Re-defining_waste_the_concept_of_ownership_and_the_role_of_waste_management.
6. Yates J.S. Integrated Organic Waste Management: Advancing Socio-Environmental Policies for Local Development in Diadema / J.S. Yates. – Manchester : University of Manchester, 2004. – 146 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/1719/YATES_MA2009_IntegratedOrganicWasteMangement.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
7. Hage O. The Economics of Household Packaging Waste. Norms, Effectiveness and Policy Design / O. Hage. – Sweden : Lulea University of Technology, 2008. – 170 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pure.ltu.se/portal/files/1579151/LTU-DT-0803-SE.pdf>.
8. Manomaivibool P. Advancing the Frontier of Extended Producer Responsibility. The Management of Waste Electrical and Electronic Equipment in non-OECD Countries / P. Manomaivibool. – Sweden : Lund University, 2011. – 142 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2062478&fileId=2156616>.
9. Moberg A. Environmental Systems Analysis Tools for Decision-Making / A. Moberg. – Stockholm : Royal Institute of Technology Department of Urban Planning and Environment, 2006. – 56 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:9966/FULLTEXT01>.
10. Achankeng E. Sustainability in Municipal Solid Waste Management in Bamenda and Yaounde, Cameroon / E. Achankeng. – Adelaide : The University of Adelaide, 2004. – 379 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/handle/2440/38002>.
11. Blanco M.M. Life Cycle Model of Waste to Energy Technologies in Spain and Portugal / M.M. Blanco. – Cantabria : University of Cantabria, 2014. – 217 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/6267/TesisMMB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
12. Capurso I. E-waste Management Policies and Consumers' Disposal: a Case-Study between Milan and Paris / I. Capurso. – Milan ; Paris, 2014. – 312 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.biblio.univ-evry.fr/theses/2014/2014EVRY0034.pdf>.
13. Schultheiss K. Politics of Waste: Rethinking Postcolonialism through Matter out of Place / K. Schultheiss. – Victoria : University of Victoria, 2009. – 135 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/4832/Schultheiss_Kerstin_MA_2013.pdf?sequence=3&isAllowed=y.
14. Georges N.M. Exploring Solid-Waste as Indicator of Sustainability in Small Island Developing States (SIDS): Case Study of Tortola, British Virgin Islands (BVI) / N.M. Georges. – Ottawa : National Library of Canada, 2004. – 178 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk4/etd/MQ79492.pdf>.

15. Inebode E. Resource and Community-Based Approaches to Waste Management in Nigerian Cities / E. Inebode. – Ottawa : National Library of Canada, 2003. – 161 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk4/etd/MQ83683.PDF>.
16. Chen X. A Systematic Comparison of Municipal Solid Waste Management Systems: Case Studies of Dalian City, China and the Region of Waterloo, Canada / X. Chen. – Waterloo : University of Waterloo, 2008. – 135 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/002/MR43613.PDF>.
17. Mosqueda A.C. Successful Strategies to Generate Community Involvement in Solid Waste Management: Three Case Studies in the Philippines / A.C. Mosqueda. – Ottawa : Library and Archives Canada, 2008. – 131 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/002/MR45229.PDF>.

Цалин Р. В. Обзор зарубежных исследований особенностей правового регулирования отношений прав собственности на отходы

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные положения исследований зарубежных ученых относительно вопроса правового регулирования отношений права собственности на отходы. Изучаются теоретические подходы авторов разных стран относительно ответственности собственника отходов за дальнейшую «судьбу» отходов, их размещение, перевозку, утилизацию.

Ключевые слова: отходы, право собственности на отходы, обращение с отходами, ответственность собственника отходов, зарубежные исследования.

Tsalyn R. Review of foreign studies of peculiarities of legal regulation of ownership of waste

Summary. In the article it is described provisions of the researches of foreign scientists regarding the issue of legal regulation of ownership of the waste. Particularly the works of scientists of Canada, Sweden, Russian Federation, Italy, Spain, Finland are studied. It is determined that a lot of foreign scientists consider that the waste is the object of property right. They say that it is very important to adjust property relations to the waste at the regulatory level especially in the context of the responsibility of the owners of waste. Generally the researches of the foreign specialists in the sphere of the environment protection simmer down to the analysis of the profitability of different ways of gathering, transportation and recycling or utilization of waste. As well it is studied the responsibility of the manufacturers of goods for their further utilization in case of bringing them to unusable state. The representatives of foreign legal science, economic science, as well as the researchers of the problems of the environment protection also propose different kinds of responsibility of the owners of sources of the generating the waste for the violation of the order of the waste management. They also propose different variants of the cooperation between the owners of waste and the municipal authorities on the issues of waste management.

Key words: waste, property right to waste, waste management, responsibility of the owners of waste, foreign researches.